

”ויתלדו

על משפחותם
לבית אבותם

”מקור”, או אז נראה בעצמנו כי ”פנים חדשות” באו להם בין ענפי האילנות במגילות היוחסין הנפוצות, ונשתרבו להם אבות ובנים באילנות לא להם.

...

וברוח הימים הללו, ימי ראש השנה לאילנות, נסיים את הפתיחה בברכתו של משה רבינו ע”ה, ”נפתלי שבע רצון ומלא ברכת השם” (דברים ל”ג כ”ג), כאשר מכאן נלמד, שאילן יוחסין אמיתי ומימין, בכוחו להביא הנאה ושביעות רצון, והוא, על פי ביאורם של רבותינו הראשונים ז”ל כלשונם הזהב: ”שכל הבא בארץ נפתלי, ורואה פירותיו מבוכרות, ואילנות מלכבין, משבח ואומר ומברך את ה’ על החידוש”, וכפי ששנינו למעלה, מעקב בריא אחר ה”מקורות”, יביא לנו אילנות יוחסין חדשות, פורחות ומלבלבות, מהימנות ומדויקות, בסיעתא דשמיא.

פרק ראשון

רבי [אהרן] בנימין מאראפטשיק הדיין מפוזנא

א

”רבי בנימין דיין”

בין גאונים קדם הבליתי נודעים ומפורסמים, אנו מוצאים את שמו ואת זכרו של ”הדיין מפוזנא”, ה”ה הגאון רבי [אהרן] בנימין בן רבי חיים מאראפטשיק זצ”ל. בעבר, הזכרנו אותו בעקבות ביורו סדר היוחסין של הגאון רבי שלמה מפנימשוב בעל ה”קהל שלמה” זצ”ל, שכן, יש המזהים אותו כמי שהיה אבי אביו, אך כפי שבידורנו שם, ככל הנראה אין הדברים נכונים, ויהיו זה אינו עולה בקנה אחד עם הפרטים הביוגראפיים הידועים לנו אודותיהם, וכפי שהרחבנו שם בס”ד.

...

רבי בנימין דיין התפרסם בזמנו במיוחד כבקי בסידור טופסי הגיטין בפוזנא — אחרי הגאון בעל ה”ליבוש”. שנים רבות לאחר מכן, עדיין היו בחוגים את שטרות הגיטין שסידר רבי בנימין, על מנת ללמוד על פיהם הלכה למעשה. [ראה שו”ת ”חינוך בית יהודה”, פפד”מ תס”ח, סימן ק”מ, ועוד]. הלכות רבות משמעותיות של רבי בנימין דיין, נפסקו עד היום להלכה ולמעשה על ידי גדולי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. לדוגמא. לך נא ראה ב”מגן אברהם”, אורח חיים סימן תס”ז ס”ק ל”ג, הכותב: ”וכן שמעתי... וצויה הגאון מוה”ר בנימין אב”ד דק”ק פוזנא”. וכן בסימן תק”ט ס”ק י”א: ”מצאתי כתוב בשם הגאון מוה”ר בנימין מפוזנא ששמע ממוה”ר יפה... ועוד.

...

הדיין רבי בנימין נמנה משחר ימיו בין גאונים יעדר ארבע

השבע עמדנו בס”ד ביום חמשה עשר בשבט, יום ראש השנה לאילנות, יום שבו מורגלים אנו לשנן את המשל הנפלא דלהלן — ממשלי חכמינו הקדושים ז”ל — ”דברי חכמים וחידותם”, וכפי ששנינו במסכת תענית דף ה’ ע”ב: ”אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועיף וצמא, ומוצא אילן שפירותיו מתוקין, וצלו נאה, ואמת המים עוברת תחתיו. אבל מפירותיו, ושתה ממימיו, וישב בצילו. וכשביקש לילך, אמר: אילן אילן, כמה אברכך: אם אומר לך שיהיו פירותיך מתוקין — הרי פירותיך מתוקין, שיהא צילך נאה — הרי צילך נאה, שתהא אמת המים עוברת תחתך — הרי אמת המים עוברת תחתך. אלא: יהי רצון שכל נמיעת שנוטעין ממך יהיו כמותך.” (ע”כ).

...

והנה, מאחר שגם רישום שרשרת הדורות משול בפי הכריות לאילן, ”עצי” יוחסין, ”ענפי” יוחסין, ו”אילנות” יוחסין, עלינו לבחון אם כן גם בהיבט זה את ה”לקח טוב” מן ה”משל ונמשל” הנ”ל. עלינו לבדוק קשר ושייכות בין ה”משל למה הדבר דומה” לבין ”אילנות יוחסין”. ובכן, יסודם ובנינם של מגילות היוחסין, והם להפליא למרכיבי האילן ופירותיו. ראש וראשון — ”פירותיך מתוקין”. ה”ה צאצאיו ורצאי חלציו של ראש האילן המשפחתי, ולחלופין — שרשי האילן ופירותיו — אבות וזקני המשפחות המעטירות המרכיבות את האילן לגזעה ולענפיה. ”צילך נאה”, אילנות היוחסין מלווים בסיפור חייהם של ”בנים ובני בנים, חכמים ונבונים, אדוהי ה’, יראי אלקים, אנשי אמת, זרע קודש, ב’ דברים, ומאירים את העולם בתורה ובמעשים טובים ובכל מלאכת עבודת הבורא”. פירות שמות בני המשפחה לדורותיהם ברשימות היוחסין, מלווים ברישום תולדות ימי חייהם — ”ימינו כצל”, וה”צל” — ”נאה”, כולם ”צאם במעשיהם”. ברם, על מנת שנוכל אכן להנות מן הפירות, ”לאכול מפריה ולשבע מטובה”, עלינו להבטיח ולוודא שאכן האילן ופירותיו וצילו — כולם כאחד יחד — יש להם ”אמת המים” העוברת תחתיהם, דהיינו: ”מקור” נאמן. ”מקור” מדויק. ”מקור” ברור — ללא ספקיות וללא השערות. [תיבת ”מקור”, פירושה: ”מעין מים חיים”, דהיינו: ”אמת המים”].

...

פעמים רבות נאלצים אנו לסגת מהנאמר ונשנה ברשימות יוחסין מקובלות ומפורסמות, ולשנות את פירוש סדר היוחסין מן המקובל, ולהסתמך על מקורות ומגילות יוחסין בלתי נודעים, וזאת בניגוד ל”מקורות” רבים מספור לכאורה. טעם הדבר הוא, שכן, כל אלו אינם ”מקורות”, כי אם ”העתקות”, ופעמים רבות, לאחר מעקב בלתי נלאה אחר ה”מקורות” הראשונים, מתברר שה”מקור” הראשון אינו מביא את דבריו בדיעה, כי אם כהשערה בעלמא, ולפעמים מתברר שחלה טעות על ידי ההעתקות הרבות ממגילת יוחסין אחת למשנה עד שהתוצאה הסופית רחוקה לגמרי מן ה”מקור”. ואדרבה, כאשר נתרגל ונקפיד בכל מגילות היוחסין שנערכים על ידינו, להעמיד ”מקורות” בקביעות מתחת לכל חוליה וחוליה משושלת היוחסין, ללא דילוג וללא ”ויתור” על שום פרט, ולא נניח לעצמינו לרשום דברים ללא

לחקר היוחסין בישראל

נפתלי אהרן וקשטיין

שער ספר יוחסין הצדיקים

למשלוח תגובות, הארות והערות, בירו-
רים, ”מגילות יוחסין”, וכיצדא בזה, על פי
הכתובת דלהלן. לא נוכל להתייחס למכתבים
הנשלחים ללא שם מלא, ומספר טלפון.

המאגר העייתי לחקר היוחסין
רבי ינאי 56/12 רובע ז’ אשדוד
פקס: 0765104905
דוא”ר: 0765104905@bezeqint.net

דיין מפוזנא וחיבורו שהחליף זהות

ב

דיין ומורה צדק בפוזנא

ארצות" הנודעים. אין לנו הרבה פרטים לתולדותיו, ומן המעט שנותר בידנו אודותיו, העלה הגאון **רבי צבי הירש הורוויץ מודרעוון** הנ"ל בספרו "תולדות הקהלות בפולין". על בסיס דבריו, ובתוספת מרובה על העיקר, נערך מאמרו הנפלא של **הרב משה דוד ציציק** שנדפס ב"ישורון", [חלק ט"ז, אלול תשס"ה, עמודים תשצ/תתן]. ממקורות אלו – פרטי התולדות שבפרקנו.

ב

ביום כ"ג בסיון שנת ה'שנ"ז, אנו מוצאים את **רבי בנימין** באהבה בסכמה יחד עם רבני ה"ועד" על הספר "חג הפסח", מאת הגאון **רבי יעקב קיצנינג** – תלמידו של המהרש"א.

ב"מעשה הגט" מוינה הנודע – בשנת ש"א – אנו מוצאים את הגאון **בנ"ל ה"לבוש"** פונה בבקשת הסכמה לדעתו, מאת הדיין **רבי בנימין מפוזנא**, וכפי שהוא מספר על כך בשלחי אגרותיו בענין הגט, ובו הוא מציין: "גם שמתי כל הדברים בפי מאהבי, חכם השלם פאר התורה הודיה והדרה, האלף מוהר"ר בנימין דיין מפוזנא נר"ו". [נדפס בשו"ת המהר"ם מלובלין סימן קכ"ד].

בתשובה שלאחר מכן, הוא מזכיר שנית את דברי תשובתו שמסר "בד מאהבי יידי ה' נשיא א' פאר התורה האלף מוהר"ר בנימין דיין יצ"ו". לימים, נבחר **רבי בנימין** דיין לכהן פאר **כאב"ד** דק"ק קרעמניץ.

ב

בשנת ש"ה, עוד בהיותו בפוזנא, הסכים **רבי בנימין** דיין על הספר "טל אורות" שנדפס לאחר מכן בפוזנא בשנת ש"ח. והוא חותם שם: "אלה דברי הצינר בנימין בן מוהר"ר חיים יצ"ל מארפטשיק, חותם פה פוזנא היום ב' ב"ך מנחם ירוחם, ש"ה טובה".

כן בא על החתום ראשונה על הספר "עץ שתול" שנדפס בווינצ' בשנת ש"ח, תחת הכותרת: "אלו הן הסכמות האלפים התורניים בני הישיבה המפוארה דעיר ואם בישראל" ק"ק פוזנא יצ"ו, יחד עם גאונים נוספים, ובניהם: המהרש"א, השל"ה הקדוש, ועוד רבים.

ג

ראש ואב בית דין בפוזנא

כהונתו הקצרה בקרעמניץ – שהחלה בשנת ש"ה – באה אל קצה בשנת שי"פ, שאז נבחר שנית לכהן בראשות העיר פוזנא. וכן נרשם בפקס פוזנא:

"היום יום ה' י"ג לחודש אלול שי"פ, בהתאסף ראשי עם יחד נמנו וגמרו על דבר האלף מוהר"ר בנימין דיין, כאשר ראו הקהל יצ"ו שקיימו וקבלו אותו לראש ולכאב"ד בק"ק קרעמניץ על חמש שנים רצופים, אשר על כל שלחו אחוריו הקהל יצ"ו במושב זקני עם ועדה הקדושה שיעמדו פה איתנו להרכיב תורה בישראל, וזכות הרבים יהיה תלוי בו.

"ויהיה שכרו אתו לתת לו מדי שנה בשנה, ארבע מאות ועשרים וחמשה וזוהבים פולניש, עם הדירה, זה חמש שנים יהיה פרוי קדש הילולים לה', שלא לעקור דירתו מכאן, ואף אם יקבלו אותו באיזה מקום שיהיה.

"ולזהו זה כיתר בל ימוט – קיים וקיבל עליו האלף מוהר"ר אהרן בנימין הנ"ל לאשר ולקיים שלא יזוז מכאן תוך חמש שנים הנזכר, בתקיעת כף, ובכל תוקף ועז, בעצם היום הנ"ל, [תהלה לדוד"ו] ספר הזכרון לדוד קרעמניץ, ברסעלי תר"ס, בלועזית, עמוד 320].

ג

וראה בשו"ת "בית חדש" [תחדשות, סימן י"ז], בדברי חתנו – הגאון בעל ה"ב"ז – שישב באותה עת בפוזנא, ובמכתבו אל חותנו הגדול – ה"ח – הוא מספר על כך שהוא משמש כ"דיין", בבית דינו של **רבי בנימין**: "ועתה בהיותו בקהלת פוזנא בין מלכא למלכא, ישבתי בין עם מוהר"ר בנימין דיין יצ"ו והובא לפניו אווזה והיה משער רק רוחא אצבכו... ושאלתי את פי **רבי בנימין** הנ"ל... עכ"ל". גם הגאון **בנ"ל ה"לבוש** ש"מדה" מזכירו במכתב אל ה"ח: "כבר מצאתי והוגד לי בשם החכם מ' בנימין יצ"ו כאב"ד דק"ק פוזנא, דקבלה בידו מפי סופרים או ספרים, דבשנים או בג' בגוים לא חיישני לשאלה". [שו"ת "פני יהושע", ח"ב סימן מ']. וראה שם עוד [בסימן נ'], במכתבו

שער הספר מטה משה שבו נדפס לראשונה מגילת היוחסין של המהר"ל מפראג

משנת ש"ץ: "וכבר שלחתי תשובתי ל'הגאון מ' בנימין נר"ו, ולא ראיתי כל תמונה ממנו, רק הוגד לי בשמו, שקבלה בידו מפי סופרים ומפי ספרים...".

ד

כהונתו באחרית ימיו

ביום שני י"א בתמוז שנת שפ"ט, נבחר שוב **רבי בנימין** דיין לכהן כאב"ד עיר פוזנא והמדינה, למשך שלש שנים: "יצא הדבר על פי ליב אנשים יצ"ו, שהיה דבר אחד לדור ולא שני בדברים. גם זאת לחזק תקנה ראשונה ששום בן עיר לא יהא שום אב בית דין ורש מתיבתא פה קהלתנו עולמית. גם בעצם היום הזה בהתאסף ל"ב אנשים יצ"ו, קיימו וקבלו עליהם המאור הנודע מוהר"ר בנימין מוהר"ר חיים לאב"ד מדינה מהמים עד שלש שנים יהיה פרוי קדש הילולים לה' ולברך אצלו מידי שנה בשנה שני דיינים לבית דין שלו.

שער דפוס ראשון של ספר יוחסין הקדמון לרבי אברהם זכות

"גם זאת הסכימו התאימו יחד הל"ב אנשים יצ"ו, שהשכירות של מוהר"ר אהרן בנימין מוהר"ר חיים ז"ל" שהיה לו מקדמת דנא כן יקום ולא יפחות לו שום פרוטה, דהיינו שני מאות ושנים ושלשים זהו פרי. עוד ישלמו לו הקהל יצ"ו חצי מעות חופה שיגיע כל שנה מכל החובות. "האלף הגאון מוהר"ר בנימין יעשה כל החופות בבית הכנסת החדשה לבד ובחנם בלא מעות חופה. גם יהא חיוב לעלות בכל שבת לשלישי בבית הכנסת החדשה. כל הנ"ל עלתה בהסכמת ל"ב אנשים שהיה לחוק ולא יעבור וכן כתבנו זאת בפנקס הקהל למען יעמדו ימים רבים, היום יום ב' י"א תמוז שפ"ט לפ"ק". [שם, עמוד 322].

● ● ●

בעת שבתו על ממלכתו, נתאספו מנהיגי קהילת פוזנא בעצה אחת – במטרה לחזק ולבצר את תקנות וסדרי מינוי הרבנים. אך בזאת נאותו, על דבר המאור הנודע מוהר"ר בנימין נר"ו, בהיות כי היה לנו לעיניים ראש מושל וקצין היה לנו זה כמה שנים. והנה לעת בא בימיו ונקפצה עליו הזקנה ושיבה".

ברם, **רבי בנימין** דיין לא זכה להאריך ימים על ממלכתו, ונפטר לאחר תקופה קצרה, באמצע שנת שצ"ב, זקן ושבוע ימים.

פרק שני

חידושי תורתו של רבי בנימין וגלגוליהם

א

"הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל"

מפורסמים דברי חכמינו ז"ל שאמרו: "הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל", (זוהר הק' פרשת נשא דף קל"ד ע"א). יש, והמזל תלוי של הספר הוא בעצם הדפסתו. ברם, פעמים רבות, המזל נשאר תלוי ועומד גם לאחר הדפסתו של הספר, עד שיוכה לעדנה ולפרסום, ולחילופין, עד שיוכה ששמו האמיתי של המחבר ייקרא עליה...

במה דברים אמורים? למעלה ממאתיים וחמישים שנה התמנו למזלם כתבי קדשו של הגאון הקדוש **רבי בנימין דיין מפוזנא** ז"צ, עד שסוף כל סוף זכו חלק קטן מהם לצאת מגדר "כתב יד" לבחינת "ספר תורה שבהיכל", לאחר שנדפס כלול בהדרו בשנת תרס"ט, אולם, עדיין הספר נשאר בגדר "ספר תורה שבהיכל" התלוי במזל...

כפי שנראה להלן א"ה, כל כך לא שפר עליו מזלו של ספר זה, עד שגם שמו והזוהר של המחבר התחלף לו, ולא על שמו של **רבי בנימין** נקרא, כי אם על שם... **רבי פינחס הלוי הורוויץ מקראקא** – ניכס ש"ל הרמ"א ז"צ, ואף שם חדש ניתן לו בעקבות כך, הלא הוא ספר "בית פינחס" כאשר על פי עדותם של המוציאים לאור, הוא נדפס מתוך כתב ידו של **רבי פינחס הלוי הורוויץ** עצמו...

ב

"לשונו עט סופר מהיר"

רבי בנימין דיין חיבר חידושי גפ"ת – [ג'מרא רש"י ותוספות] – על רוב מסכתות הש"ס, וכתבי יד נרכשו על ידי הגאון **רבי דוד אופנהיים**, וכפי שנרשמו ברשימת אוצר ספריו האדיר. הם נמצאים כיום בספריית אוקספורד בודלי, והם מצפים לגואל שידפיסם ויפיצם בישראל.

החידושים הם על מסכתות: "שבח", "עירובין", "פסחים", "ראש השנה", "יומא", "סוכה", "ביצה", "תענית", "מגילה", "מועד קטן", "חגיגה", "בבמות", "בבא קמא", "בבא מציעא", "בבא בתרא", "סנהדרין", "מכות", "שבועות", "עבודה זרה", "הוריות", "חולין", "כריתות", ו"ערכין".

בספריית הבודליאנה נמצאים גם חידושי על הרי"ף – על שנים עשר מסכתות בש"ס. קיים גם כתב יד שבו ביאורים שנכתב על ה"שו"ו ו"בית יוסף" חלק "יוהר דעה", ויש משערים שגם הוא חיבורו של **רבי בנימין** דיין מפוזנא.

תוספת לגליון המודפס י"ט בשבט תש"פ – כ"ט

ויתילדו

...

מעניין לציין, שבמסכת "כריתות", אשר חסרים בו דברי ה"תוספות" לדפים הראשונים, השלימו אותו בשם "פד"מ [פרנקפורט ד'מיין] שנדפס בין השנים ת"פ-תפ"ב, ומשם, לכל המהדורות הנפוצות. לא ידוע לנו כיצד נתלגלו "תוספות" אלו לידיו של רבי בנימין. וכך כתוב שם המדפיסים: "תוספות חדשים אשר עדיין לא היו, ונמצאו בנמצא של הרב המובהק מוה"ר בנימין זצ"ל שדיה אב"ד ור"מ בק"ק פוזנא, אשר העתיק אותן מכתב ידו נשן, ועליהם בנויים פסקי התוספות שכבר היו". (ע"כ. ויש לציין, שדיבורי התוספות הללו מצויים אכן בתכריך כתבי היד של רבי בנימין הנוכח להלן, ועליהם אכן מיוסדים "פסקי התוספות" למסכת זו, וכנ"ל).

ג

חיבורו של רבי פינחס הורוויץ מקראקא

כבר הזכרנו פעמים רבות את הספר "בית פינחס", שדפוס מתוך כתב יד המזוהה כחיבורו של רבי פינחס הורוויץ מקראקא גיסו של הרמ"א ז"ע, ואת הסתייגותו מדיהו זה. וכל איתם שהזכרנו את שמו – הגאון רבי פינחס הלוי הורוויץ פו"מ דק"ק קראקא – הוספנו לו אכן את המילים: "מוה"ם "בית פינחס", אך הכנסנו אותם בתוך סוגריים, כמטל בספק.

והיה כי ישאל השואל, מה פשר ההסתייגות הזו, ומדוע אנו מטילים ספק בדבר זהויו – הברור לכאורה – של הספר "בית פינחס" כחיבורו של רבי פינחס הורוויץ, ויתירה מכך – מי הוא אם כן מחברו של הספר "בית פינחס". ובכן, אם כי הרחבנו על כך מעט בעבר, אך למעשה, לא היה בדינו להשיב לשואלים על השאלה המרכזית, ולא ידענו עד כה מי הוא המחבר האמיתי של הספר. ועתה – כאשר זכינו להשיב אבידה לבעליה – וכפי שבאר בס"ד – נלמד את הנושא שוב שנית, ונראה חרשות ונצורות בעזרת השי"ת.

...

הנה, לפני כמה שנים, בשנת תרס"ט, קרוב לשלש מאות שנה לאחר פטירתו של רבי פינחס ב"ר ישראל הלוי הרמ"א ז"ע, נדפס בעיר פיעטקוב, ספר חדש, בשם "בית פינחס", כאשר על פי עדותו של המוציא לאור, הוא נדפס מתוך כתב ידו של רבי פינחס עצמו. הספר, שכולו בגודל "חידוש", וכאמור, מתיימר לכלול את חידושי של הגאון רבי פינחס הלוי הורוויץ מקראקא, שנפטר כשלש מאות שנה טרם הופעת הספר, על מסכתות הש"ס. לדברי המו"ל, "היה רבי אברהם יוסף פישער מפרש-יסחא אלכסנדר, נדפס הספר מתוך כתב ידו של המחבר עצמו, וכפי שהעתיק עבורו הגאון רבי יוסף לייבושניץ מוטרצאק, מאחר שכתב היד המקורי, היה – לדבריו – מטושטש ביותר, וקשה לקריאה.

...

וכן נכתב בדף השער: "ספר בית פינחס, והוא חלק אחד מן ספר הפלאה, על מסכתות יבמות, מכות, אשר אינן ותיקן, חידוש וחיבר, בעומק עיונו, גמול פלפול, ורוב חריפותו, פעולת איש צדיק, קדוש ה' מוכשר, האדם הגדול בענקים, הלא חכמתו בחזק תרונן ברחובות ובשוקים, ה"ה הרב הגאון האמיתי הגדול המפורסם בכל קצויו תכל, מופלא בשטנהדרין, מופת דורו, עטרת ישראל ופאור, ורשכה"ג רבינו פינחס הלוי איש הורוויץ וצוקה"ה מפרא, פרנס הכולל דד' ארצות בק"ק קראקא, ומאורי הגולה, רבתינו, ה"ה גיסו – הרמ"א בתשובותיו, ושאר בשרו – התוספות יום טוב, ושאר בשרו – השי"ת הקדוש וצוקה"ה, מביאין דבריו הקדושים בספריהם הקדושים לשבח, כאשר יתבאר בהקדמתי מעבר לדף". (ע"כ).

ד

הערעורים

איננו יודעים מי הוא זה שזיהה את הספר כחיבורו של רבי פינחס, אך קרוב לוודאי שהזיהוי אינו נכון, וכפי שכבר עוררו על כך רבים טובים. נסכם כאן את הערעורים והפקפוקים ברישומתו המסכמת של אדמו"ר מראדזין ש"לי"א, ובלשוננו:

ל' – תוספת לגליון המודפס י"ט בשבט תש"פ

ר' שכנא מלובלין, אבל הדבר קצת מוזר אצלי, כי רבי שכנא היה "מאור הגולה" בדורו ואף בדורותיים הסמוכים, ובאישיות כמו רבי פינחס הורוויץ מקראקא, אין מתאים לכאורה הלשון הזה. [כל זאת, אם אכן הופיע כך במקור]. (ב) ראה זה פלא, שבשם השער מופיע שם הספר: "הפלאה" (נשמע מוכר?), ותיכף אחר כך: "בית פינחס"... לרבי פינחס סג"ל מקראקא!...

...

והנני להעיר, כי למיטב זכרוננו וידיעתי, הרי בשנים ההם, ובתקופה ההיא שאי אף רבי פינחס הורוויץ מקראקא, לא הגיענו, וכמדומה – גם לא עסקו אז, בחיבור 'שיטות' על התלמוד, אם לא רבנים מובהקים, גדולי הדור, וישי מתיבאת ותופשי ישיבה, ויושבי על מדין, כדוגמת המהר"ם והמהרש"א והדורשי מהר"ם הלוי אורי המ"ז וכדומה, ולא 'פרנסים' או סתם תלמידי חכמים.

ואילו רבי פינחס הורוויץ מקראקא – למרות שלא ספק היה תלמיד חכם ומופלג בתורה – לא נמנה בתפקידיו הרשמיים, לא על אלה ולא על אלה. הערה זו, ובצירוף כל הנקודות וההערות הנ"ל, מצריך מחשבה לכאורה... ודי בהערה זו. (ע"כ מרשמותיו של אדמו"ר מראדזין ש"לי"א).

ה

הערה מעניינת ותגובה בצידה

ואגב, בעבר, כשהרחבנו בנימוקים שהביא אותנו לפקפק באמיתות זהויו הנ"ל, העתקנו את מכתבו המעניין של אחד הקוראים הנכבדים, שהגיע אמנם למסגנה וזה לשלנו, אך מתוך כיוון שונה. ובלשון הכותב: "לדעת, ה'בית פינחס' אינו לרבי פינחס הורוויץ, ודבר זה הוא כבר מסקנא ישנה אצלי, ואף ניתן להוכיח את זה ממה שנרשם ב'בית פינחס' למסכת מכות, דף כ"ד ע"א, [עמוד 14 מדפי הספר, בטור השני]. ואני מעתיק לך את דבריו במלואם.

"וה"ל: בגמ', המוני של רומי מפלטיה, כן הגיה הח"ש (=ה'חכמת שלמה' של המהרש"א), ואני אומר שהוא מפלטרו, והוא פלטרימו, שפירושו בל"א (=בלשון אשכנז) פאליש" (כמו 'פוליש' בלשוננו), ובכ"ש ר' גרשון אפניני בדפוס החדשים, שהוא לשונו בית של רומי, ובאמת שבדפוס ישנים ליתא האי פירוש של ר"ג, לכן הגיה הח"ש כן, וק"ל. עד כאן לשונו של ה'בית פינחס'.

"והנה, כאן אנו רואים שהיה לנגד עיני המחבר גמרא שבו כבר נדפס 'פירוש רבינו גרשום', אלא, שהפעם הראשונה שבו הובא פירוש של רבינו גרשום בדפוס, נכנס אל סוף המסכתות על סדר דפי הש"ס, היה זה רק בשנת תנ"ח (1698).

"מעתה, לא יתכן לזוהת את המחבר כאחד משלש הידועים לנו בשם 'רבי פינחס הורוויץ'. לא רבי פינחס הורוויץ מקראקא – שדיה גיסו של הרמ"א, ולא רבי פינחס הורוויץ שדיה אב"ד דק"ק פולדא, ולא רבי פינחס הורוויץ מפרא.

"שכן, כל אלו חיו כמו מאה שנה לפחות קודם שנת תנ"ח, שהרי מי שהיה בן בנו – או אחד מיוצאי חלציו על כל פנים – רבי שמואל שמשעל הלוי הורוויץ ממוטרנא, בנו של רבי יחזקאל הארזי, כבר נפטר בשנת תנ"ז. וצריך אם כן לפתח מחדש בחקר זהויו של המחבר". (ע"כ ממכתבו של הקורא הנ"ל).

...

ברם, לאחר שנתפרסם מכתבו של הקורא הנכבד שם במאמרנו, קיבלנו על כך את תגובתו המלומדת של קורא נכבד נוסף, שהעיר על כך שצדק, ובלשוננו: "אם נכון מה שכתב, שהקטע של פירוש רבינו גרשום שבסוף מסכת מכות נדפס לראשונה בשנת תנ"ח, והרי לדברי המו"ל, הרב המחבר סיים לכתוב את חידושי בשנת ש"ע, ואם כן, יהיה המחבר מי שיהיה, אך עדיין צריך עיון כיצד יתכן שהוא מביא מגמרא שנדפסה רק בשנת תנ"ח. אולם האמת היא שהדברים אינם מדויקים, שהרי, כבר בדפוס ונציה שנת ש"י, של ישיבטיאן, נוסף שם בדף כד ע"א, מובא וא"ף מפיירוש רבינו גרשום, ומכלל הדברים, גם מה שצוטט במכתבו. ובעקבותיו, בדפוס בסיליאה שנת של"ט, ועליהם תיכון הלשון שתפס ה'בית פינחס', ועל כן אין להעמיס את דבריו בדוקא על דפוס פד"א שנת תנ"ח". (עד כאן לשון תגובתו של המעיר הנכבד, ותשובתי לו).

ו

"ברוך משיב אבידה לבעליה"

והנה, בשנה האחרונה, זכינו בסיעתא דשמיא שנתגלה זהויו של המחבר האמיתי של הספר "בית פינחס", ה"ה 'הדיין מפותא' – הגאון רבי אהרן בנימין מאראפטישק – אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא – ה"ל. הדברים נתגלו בעקבות הספר הנפלא 'אהל הראשונים' – עצי חיים" – על מסכת 'ערכין', מאת הגאון רבי עמנואל בן שלי"א.

ספר שלשלת היוחסין מכתב יד קדשו של בעל אוהב ישראל מאפטא ז"ל

...

בדבר הספר "בית פינחס". הנה, עוד בטרם שעברנו על הספר מבפנים, יש להבחין על נקודות מספר: (א) לא שמענו בשום מקום קודם (כמדומני), כי רבי פינחס הורוויץ חיבר חידושי שיטות על הש"ס, אם כי לא ראינו – כשלעצמו – אינה ראייה.

(ב) רבי פינחס הורוויץ, על אף שמוכר כ'אלוף' או 'הגאון', מכל מקום, עיקר מעשיו היו בעניני ה'פרנסות', והעיסוק בצרכי ציבור, במסגרת קהילת קראקא, וגם מטעם 'יועד ארבע ארצות' (ואולי עסק גם במסחר). אבל הוא לא היה ר'ב, ולא 'תופס ישיבה', ומדור ומחודש – בהעדר מקור נוסף – לומר כי הוא חיבר בכתובים 'חידושים' ו'שיטות'.

(ג) מכל הצאצאים הרבים של רבי פינחס הורוויץ, שבשנות הת"ר כבר נמנו לבטח לאלפים ולרבבות, אם לא יותר, הידועים ושאנים ידועים, לא נמצא אף יורש ישר לחידושי שבכתב יד, לא ביבן אחר כך, ולא באחרים, אלא רק הרב מוטרצאק. אמתה! ?

(ד) זאת, רצוי לבדוק אולי לעומק יותר, אולם נראה שסגנון החידושים הוא די פשוטני לכאורה. וגם אין בטוח כי זה היה סגנון החידושים אז בכלל. ויש להאריך הרבה בענין זה, ואין כאן המקום לכך.

(ה) נקודת אגב. בשני מקומות מזכיר גם את ה'מהרש"א', שהוא המהרש"א, וכידוע. חיבורו של המהרש"א נדפס לראשונה בשנת שני"א, ואילו רבי פינחס הורוויץ נפטר בשנת שני"ה, מה שמכריח אותנו לומר כי הוא לא חיברו אלא בשנותיו האחרונות, בוקנתו ממש... וזה קצת פלא.

ובכל אופן, בהתחשב בחוסר האסמכתות הנכונות לכתב היד, וגם בהיסטוריות אישיותם של המטפלים בדפוס, ובמקור הכתב יד, ובצירוף כל הנוכח, כל זה העלה אצלי חשד כבד, וד"ל.

...

ולגופו של ענין, יש להעיר עוד. (א) מובא שם רבות "הגהות" של 'הא"ף רבי שכנא', וכנראה הכוונה אל הרבי

ספר מעלות היוחסין מכתב יד קדשו של בעל מטה אפרים זצ"ל

בחלק "אהל הראשונים", נדפסו דיבורי תוספות חדשים, אשר רק הם תואמים לפסקי התוספות שלפניו, ואשר הובאו בתכריך הידועים על מסכת "ערכין" בכתב ידו של הגאון רבי בנימין ב"ר חיים אב"ד דק"ק פוזנא אחר "בעל הלבוש". המחבר, הרב **עמואל** כהן הנ"ל, מעיר ב"הקדמה", שבתוך כתב היד הנ"ל נמצאים חידושים על כמה וכמה מסכתות, וביניהם גם אותם החידושים ממש שנדפסו בספר "בית פנחס" על מסכתות "יבמות" ו"מכות". המוצאים לאור של ה"בית פנחס", הכינו גם את החידושים למסכת "ערכין", וגם חידושים אלו והים ממש לחידושי של רבי בנימין דייין **מפוזנא** למסכת זו. ואכן, החידושים למסכת "ערכין" נזכרים בהסכמתו של הגאון רבי **ישראל לנרא אבד"ק סאדיגורא** על ה"בית פנחס", כאשר הוא מצוין בין דבריו שהחיבור מכיל: "חידושים על מסכתות מכות בכורות וערכין".

● ● ●

וכך מספר מחבר ה"אהל הראשונים" על התגלית: "תוספות אלו, נמצאים בתוך כתב יד, חידושים על מסכת ערכין, המחבר של כתב יד זה, ליקט מרביי התוספות האלו. בכתב יד זה לא מצויין מי מחברו, אך זכני ה, ומצאתי שכחתי יד זה מקביל לכתב יד הנמצא בספריית אוקספורד.

"הכתב יד שבאוקספורד, מטושטש מאוד, וכמעט אי אפשר לקרוא בו, אך בכתב יד זה מצויין, שהמחבר הוא הגאון **רבי בנימין ב"ר חיים אב"ד פוזנא**. בכתב יד הנ"ל, הרבה הגאון המחבר להגיה בגפ"ת, ולסדרו בסדר נכון. כתב יד זה היה בידי העורכים של ש"ס 'עוז והדר', והם ציטטו ממנו הגהות, ויחסו אותו למוהר"ר **פינחס הורוויץ**. הגאון ר' **עזריאל** לוי מחכמי רובני מכן 'עוז והדר' אמר לי, שהם יחסו כתב יד זה למוהר"ר **פינחס הורוויץ** על פי החידושים שיש בכתב יד זה על מסכת 'מכות', שהם שווים למה שנדפס בפיעטקוב בשנת תרס"ט, ונקרא שמו '**בית פינחס**', והכתב שם המוציא לאור, שקבלה בידו שהוא ממוהר"ר **פינחס הורוויץ** גיסו של הרמ"א, ועל פי זה נקט הרב הנ"ל, שגם החידושים שעל מסכת 'ערכין' הם לאותו מחבר.

"אך מה שהמוציא לאור של הספר '**בית פינחס**' מייחס את החידושים למוהר"ר **פינחס הורוויץ**, נסתר מהכתב יד באוקספורד, שאותם חידושים מיוחסים שם לגאון **רבי בנימין ב"ר חיים אב"ד פוזנא**, ויש שם בכתב יד את כל מה שנדפס ב'**בית פינחס**' הנ"ל, והכתב יד שבאוקספורד הוא קדמון, ומזמנו של הגאון **רבי דוד אופנהיים**, שהיה בתקופה לא רחוקה מכתיבת החיבור, ויותר מסתבר לסמוך על יחס זה. והסכים עמי הרב **עזריאל** לוי מחו"ר מכן 'עוז והדר', שאכן יחס זה מסתבר יותר, והטעים דבריו, שאחר המחילה נראה שהמוציא לאור של הספר '**בית פינחס**' נראה שלא היה כל כך בקי ביחסי ספרים, אחרי שקרא לספר '**בית פינחס**' בשם '**ספר הפלאה**', שהוא שם ספרו של הגאון **רבי פינחס הורוויץ מפרינקפורט**, שחי מאתיים שנה אחרי מוהר"ר **פינחס הורוויץ** גיסו של הרמ"א, שאילו מתייחס הספר.

"עוד יש להוסיף הבהרה לזה, את מה שהבאנו לעיל, שבש"ס דפוס פפד"מ כתבו, ו"התוספות" במסכת 'כריתות' שהם מדפיסים, הם מכתב ידו של הגאון **רבי בנימין ב"ר חיים אב"ד פוזנא**, ואותם 'תוספות' הובאו גם בכתב יד שלפניו, ומהו מטיס הדברים שהכתב יד הזה של ה'תוספות' היה בידי הגאון **רבי בנימין מפוזנא** הנ"ל, והוא הוא המחבר של החידושים שבכתב יד אוקספורד, ושחלקם נדפסו בספר '**בית פינחס**'.

● ● ●

"ו'ברוך משיב אבידה לבעליה', ואחרי שזכינו להתחזר את החידושים הנ"ל, שיאמרו בשם אומרים, נקווה אל ה' שיביא גאולה לעולם". (עד כאן מהקדמת הרב **עמואל כהן** ששלח"א לחיבורו "אהל הראשונים עצי חיים" על מסכת "ערכין").

פרק שלישי

מצאצאי רבי פינחס בן יאיר...

א

עדות המקובל רבי ישראל סרוק

ואגב. על **רבי פינחס** הלוי הורוויץ הנ"ל — גיסו של מרן הרמ"א זי"ע — מסופר בהקדמת הספר "לילקוט שמעוני", מהדורת שנת תש"ט שנדפס בפפד"א [פרינקפורט ד'ארדן], שהעיד עליו המקובל האלקי **רבי ישראל סרוק זי"ע**, שנשמטו היתה נעשמת **רבי פינחס בן יאיר** זי"ע.

[[עייני עוד אודות עדות זו בספר "מעלות היוחסין" של

ספר מגילת יוחסין למהר"ל מפראג

הגאון **רבי אפרים זלמן מרגליות בעל ה"מטה אפרים**, ובספר "שם הגדולים של גאון עזרינו החיד"א זי"ע]. ושם המוציא לאור של גאון "לילקוט שמעוני" הנ"ל, הוא, **הצעיר לבית לוי אברהם ישראל בן המנוח האלף מוהר"ר יעקב קאפיא זל"ה** בן הרב המופלג החסיד המנוח כמוהר"ר אהרן מירלש זצ"ה לוי העליר חתן הגאון **בעל תוספות יום טוב זי"ע**, כנוסח חתימתו בהקדמתו שם.

● ● ●

וכך הוא מספר שם: "והנה אנכי צעיר הלויים, הנני עומד על משמרותי — משמרת הלויים, משפחת הקהתים, עבודת הקדוש עליהם בכתפי ישא, בשבח המגילה" לכספ"ם, כאשר קבלה קבלנו, איש מפי איש, הלכה למשה, מסיני ועוקר הרים, אבי אבי, רכב ישראל, זקני, הגאון האשל הגדול כמוהר"ר משה הלוי העליר וולרישט— יין זצ"ל, מנוחתו כבוד בק"ק וילרישטין, וכתוב על מצבתו שהיה רב על כל מדינת אשכנז, גם ראיתי לתהיל"י דרב חביב", הגאון תפארת ישראל, רבן של כל בני הגולה, 'ממשה ועד משה לא קם כמשה', ה"ה רבינו הגדול **מוהרמ"א** (הרמ"א) זצ"ל, הללו מהאי גיסוי — זקני — הגאון המופלג מוהר"ם (מוהר"ר רבי פינחס) זצ"ל הלוי הורוויץ, אשר כבר העיד עליו המקובל הגדול מוהר"ר **ישראל סרוק זי"ע** — אחד מנהלי **תלמידי איש אלקים הארי זי"ע** — שנשמת זקני הגאון מוהר"ם זי"ע — הוא נשמת התנא האלקי **רבי פנחס בן יאיר**, אשר בנו שתיהם את בית ישראל — בבתי לוי, ה"ה נשיאי נשיאי הלוי, (כ"לומר, **רבי משה הלוי וולרישטין הנ"ל**, שהיה "נשיא" מדינת אשכנז, וכנ"ל), ראמרוכלא, (כ"לומר, **רבי פינחס הלוי הורוויץ הנ"ל**, שהיה "פרנס" ומנהיג, וכנ"ל)". [עד כאן לשונו המליצית והמעניינת של המו"ל הנ"ל].

ב

יחוס המשפחה עולה למעלה עד רבי פינחס בן יאיר!?

ובעקבות העדות הנזכרת כאן, שהיה לו לרבי **פינחס**

ספר יוחסין קדמון לרבי אברהם זכות שנדפס בקראקא עם הגהות הרמ"א

הלוי **מקראקא** נשמתו של **רבי פינחס בן יאיר** זי"ע, יש להוסיף ולציין כאן דבר מעניין. הזכרנו כבר בעבר אודות כתב יד של "מגילת יוחסין" שנמצא עמנו באמתחתנו, ואשר בו הועד על ידי הכותב: "**ובעדות, ראיתי בקמנותי כתב יחוס שהגיע עד רבי פינחס בן יאיר**."

ואנו, כאשר ראינו כן מתנהג, היתכן? מגילת יוחסין עד **רבי פינחס בן יאיר**, ברם, כיום, נראה לנו קרוב לוודאי שנשמטה ונחסרה כאן שורה בכתב היוחסין, וקרוב לוודאי שהיה רשום כאן כך: "**עד רבי פינחס הלוי הורוויץ מקראקא שהיה לו נשמת רבי פינחס בן יאיר**..." וזאת, מנא לן? ובכן, לאחר שהצלחנו לפענח את כתב היוחסין במלואו בס"ד, ולאחר שעלתה בידנו להשלים בו פרטי יוחסין שלא נרשמו על ידי הכותב, התברר לנו בין היתר, שהכותב היה גם מצאצאי של הגאון **רבי צבי הירש מאמיריטש** — המתחיס בספרו של נכדו — "**בית מאיר**" — נכדו של **רבי פינחס הורוויץ הנ"ל** — זה שהיה לו **נשמת רבי פינחס בן יאיר זי"ע**. [ואמנם נפלה שם טעות, ותחתלו לו בין אב לבנו, בין **רבי ישראל הורוויץ** לבין בנו **רבי פינחס הנ"ל**. עיי"נ].

● ● ●

תולדותיהם ויחוסם של משפחת **קאליפארי/לאנדסברג**, בצירוף דברי תורתם, נכתבו על ידי חלק מבני המשפחה. הידוע שבהם, הוא הספר "תואר פני שלמה" שנדפס בקראטאשין בשנת תר"ל, מאת הגאון **רבי שלמה זלמן לאנדסברג מפאזנז, המפורסם בשם: ר' זלמן פאזנער מלובוראנץ**, בנו של רבי יוסף קאליפארי. הספר נדפס על ידי בניו, ובראשם בנו הגאון **רבי משה לאנדסברג מפוזנא**, שאף הוסיף לספר מדבריו זקינו ומצוותאו, וכן הספר על אביו **רבי זלמן**, וכן שני מכתבים מאת רבי משה אל אחיו **רבי אליהו לאנדסברג אב"ד דק"ק אסאליא**.

"ברוך שמסר עולמו לשומרים". באורח פלא שרד תכריך נכתים מבני משפחת **קאליפארי-לאנדסברג**, ובהם דרשות וחידושי תורה מבני המשפחה. לעת עתה אין ברור מי מבני המשפחה העלה את הדברים על הכתב. הכתב יד נמצא אצל ידידיו הרה"ג **רבי דוד אברהם מנרליבוים שליט"א**, אשר נהג בנו טובת עין, ומסר לנו שני דפי יוחסין שהיו כרוכים בין הדפים. ככל הנראה נכתב גם הוא על ידי הגאון **רבי משה לאנדסברג הנ"ל**.

כתב היוחסין נכתב בכתב ברור ונאה ובשפה עשירה ופייטנית, ואולם, כנicker לכל מעיין, חסרים בו הרבה תיבות בין השורות]. להלן, נעתיק בזה את חלקו הראשון של המגילה, עד העדות הנזכרת למעלה. וז"ל:

ג

מגילת יוחסין למשפחות קאליפארי ולאנדסברג

ב"ה, העתק מכתב מאת כבוד **אאמ"י הרב הצדיק [מוזן]**. ישבעו בנים דעתו להתליד למשפחותם — **צאצאיהם** כן לטוב ופקדו ככל מרחבי מרעיתם רעותים ידי. **דעו מאביכם...** כשמו כן הוא... שק במתניו על בעל נעורים באשת... המכונה בגולה **פאלאנא הנקרא זלמן פאזננסקי** על שם קהל ועיר מולדתו בקרבם.

מאב אביר העמים יוסף בן אזור אור אל"י הרב דק"ק **לאנדסבורג**, ומאם גיטל ראשה מלא מל בת הה"א יצחק בן **איש תם יעקב הרב דק"ק מיזלינג**. שני רבנים הללו בני **אריא** עילאה הקדוש ה"ד בן יוסף שהיבר מ' יסוד יוסף בן הה"א שלמה בן שמואל הרב דק"ק **דלאמטאוי** בן ישראל בעל ישמח ישראל בן דאן שלמה רופא קליפארו מגזע בית יהודה הממלכות בית דוד, סופר לנו אותותיו שבשתי בתי רחוב הנמלכת אשר ברשן, אשר העמיד בראש גנות לאורנו עד היום, בבואו היום בגירוש ספרד ה"ד.

קליפארו. על שם הוד יפה דקדקת! בני מחמדי גו' די' גלות החל אשר בספרד מחמת פשעי בית הראשון ברחו לשם, ומאז רוב מדינות מושגבי אנשים מדרבנים אראבי הערבי, וכן נראה משהם אברבנאל, אלומושינו, אלשקר וכו', שבדור גירוש ההוא ונפוצו בארצות שונות. ובעדות ראיתי בקמנותי כתב יחוס אשר זקנתי הרבנית **דלאנדסבורג** שהגיע עד רש"י זי"ע ועד רבי **פינחס בן יאיר**, שם אבי' צבי רב דק"ק **מנוריטש** ממנו רוניח אבן... בעל בית מאיר.

● ● ●

עד כאן לשון המגילה בחלקו הראשון, כאשר כל המעיין בחיבורו של הגאון הנוכח כאן בסיום ההעתקה — ה"ה הגאון הגדוע **רבי מאיר פוזנר בעל ה"בית מאיר**" וזקינו — אבי אביו — הגאון **רבי צבי הירש אב"ד דק"ק מנוריטש**, יראה שם — בסוף חלק "אבן העזר" — פירוט שלשלת יחוסו דור אחר דור, עד הגאון **רבי פינחס הלוי הורוויץ מקראקא** — גיסו של הרמ"א זי"ע — אשר עליו הועד שהוא היה נשמת **רבי פינחס בן יאיר** זי"ע.

זכר צדיקים לברכה. זי"ע

תוספת לגליון **המודיע** י"ט שבשט תש"פ — ל"א